

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KASBGA QADRIYATLI YONDASHUV KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH

Ernazarova M.J.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: o'qituvchi, pedagogika, qadriyat, tarix, ko'nikma, ma'naviyat, Malaka, bilim, tarbiya, odob-axloq, yondashuv.

Ключевые слова: педагог, педагогика, ценности, история, навыки, духовность, квалификация, знания, воспитание, манеры, подход.

Key words: teacher, pedagogy, values, history, skills, spirituality, qualification, knowledge, upbringing, manners, approach.

Резюме:

Maqolada bo'lajak o'qituvchilarda kasbga qadriyatli yondashuvini shakllantirish, o'qituvchilarda mavjud pedagogik qarashlarni, milliy ta'lim – tarbiyaga oid an'analarni, qadriyatlarni, xalq pedagogikasini ilmiy o'rganish, puxta tahlil qilish va hayotga tatbiq etishni shakllantirish borasida so'z yuritilgan.

Резюме:

В статье рассматривается формирование ценностного подхода к профессии у будущих учителей, у педагогов. речь шла о формировании существующих педагогических взглядов, национальных образовательных традиций, ценностей, научном изучении, тщательном анализе и внедрении народной педагогики.

Summary:

In the article, the formation of a valuable approach to the profession in future teachers, in teachers. it was discussed about the formation of existing pedagogical views, national educational traditions, values, scientific study, careful analysis and implementation of folk pedagogy.

Kirish. Ma'lumki, har qanday davlatning rivojlanishi uning amaliy salohiyatiga bog'liq. Amaliy salohiyat esa xalqaro andozalardagi zamonaviy taraqqiyotni ta'minlay oladigan o'z fikriga ega, malakali, bilimli, yuksak axloqli kadrlar hisoblanadi. O'zbekiston mustaqillikni qo'lga kiritgan dastlabki kunlardan oq amaliy salohiyati yuqori kadrlarning yangi avlodini shakllantirishga yo'naltirilgan davlat siyosatini yuritib kelyotgani ayni haqiqat.

Har bir ijtimoiy tuzumda esa insonning ma'naviy yuksalishini ta'minlovchi ta'lim–tarbiya, ma'naviyat va ma'rifat kabi tushunchalar mavjud bo'lib, ular pedagogika sohasidagi o'zgarishlarni jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liq holda

o'rganishni talab etishi shubxasiz. Bu borada bo'lajak o'qituvchilarga bevosita pedagogika tarixi yordam beradi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Bizga ma'lumki, pedagogika tarixi qadim zamonlardan tortib, to hozirgi kungacha bo'lgan turli tarixiy davrlarda tarbiya, maktab va pedagogika nazariyalarining taraqqiyotini davrlar talabi asosida o'rganib keldi. Har bir ijtimoiy tuzum va uning kelajagi insoniyat istiqboli, kishilarning xayot va turmush darajasi fan va madaniyat taraqqiyoti bilan bevosita bog'liq. Mustaqillikka erishganimizdan so'ng ko'hna Turkiston diyorida istiqomat qilib kelgan barcha xalqlar milliy qadriyatlarning qayta tiklanishi va rivojlanishiga shart-sharoitlar vujudga keldi. Bu esa tariximizga yangicha tafakkur asosida yondoshish, o'tmishdagi pedagogik tafakkur daholarining shuhratini tiklash, ularning g'oyalarini xalq hayotiga tatbiq etish kabi ulug' ishlar amalga oshirilishiga zamin yaratdi. Bugungi kunga kelib o'zbek va boshqa qardosh xalqlarning milliy shakllanishi va rivojlanishini zamon talablariga mos keladigan ta'lim – tarbiya tizimisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Yosh avlodni tarbiyalash va o'qitish nazariyasi bilan amaliyotning qanday taraqqiy qilib kelganligini o'rganmay turib, yoshlarni har tomonlama komil inson qilib tarbiyalash masalalarini ilmiy ravishda hal qilib bo'lmaydi. Bu ajdodlarimiz tomonidan isbot qilingan ilmiy – nazariy, falsafiy – tarbiyaviy haqiqatdir. Tarixan olib qarasa O'zbek xalqi ta'lim tarbiya sohasida o'ziga xos dorilfunun yarata olgan. Hatto hozirgi o'zbek xalqi yashab turgan zaminda zardushtiylik dini keng yoyilgan davrda ham pedagogik mafkura hukm surgan deb ayta olamiz. Bu fikrimizni isboti esa zardushtiylik dinining muqaddas kitobi «Avesto»ning bizgacha yetib kelgan ayrim sahifalarida o'z ifodasini topgan. Shu o'rinda islomgacha davr tarbiyashunosligi, fan va madaniyati tarixini yoritish imkoni chegaralanganligini va bunga asosiy sabablardan biri Iskandar boshchiligidagi Yunon – Makedon qo'shinlari istilosi bo'lsa, yana biri ibn Muslim Qutayba rahbarligida arab istilochilari olib borgan janglar, talonchiliklar, vayronagarchiliklar tufayli o'sha davrga tegishli deyarli barcha asarlar, manbalar yoqib yuborilganligi desak o'rinli bo'ladi. Lekin islom va islomdan keyingi mavjud pedagogik qarashlarni, milliy ta'lim – tarbiyaga oid an'analarni, qadriyatlarni, xalq pelagogikasini ilmiy o'rganish, puxta tahlil qilish va hayotga tatbiq etish bugungi kunnig muhim va dolzarb muammosidir. Bugungi kunda bo'lajak o'qituvchilarda kasbga qadriyatli yondashuv ko'nikmasi shakllanishi uchun ular milliy ta'lim – tarbiyaga oid an'analarni, qadriyatlarni, xalq pelagogikasini ilmiy o'rganishlari, puxta tahlil qila olishi va hayotga tatbiq etishlari uchun pedagogika tarixini chuqur o'rganishlari lozim.

Ilmu fan avval Sharqda taraqqiy etgan, hur fikrlilik bizdan boshlangan. Olmon olimi Xerler. «Sharq Yevropaning muallimidir» deganda haq edi. Haqiqatan ham shunday, o‘zbek xalqining madaniy merosi ulkan bir dengiz. Yuqoridagi fikrlarning o‘zi madaniyat va ma’rifat Sharqdan Yevropaga tarqalgan deyishga asos bo‘la oladi. Chunki, savodxonlik maktablarning, qadimiy yozuvlarning vujudga kelishi eng qadimgi manbalarda «Avesto», Sug‘d, Baqtriya, Urxun – Enisey, Xorazm va boshqa yozuvlar Turon zaminida dunyoga kelganligi, shu muqaddas zaminda yashayotgan xalqlarning eng qadimgi ajdodlari savodxon kishilar ekanligidan dalolat beradi.

Mutaffakkirlarimiz yaratgan ma’naviy meros esa yosh avlodni har tomonlama tarbiyalashda eng muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Zero ta’lim-tarbiya vositasida butun insoniyatning ongi, tafakkuri, dunyoqarashi hamda insoniylik kabi xislatlari shakllantiriladi, rivojlantiriladi. Shu boisdan ham ta’lim-tarbiya biz uchun milliy qadriyat hisoblanadi. Ta’lim-tarbiya jarayonida ajdodlarimiz yaratgan bebaho ma’naviy-pedagogik merosdan foydalanish shu bilan bir qatorda ularni yoshlar ongiga singdirish bugungi kun pedagogidan katta mahorat talab qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Har bir yetuk mutaxassis ta’lim beradigan fanlari turkumini ilmiy – nazariy jihatdan o‘zlashtirishi, ilmiy bilishga doir g‘oyalar, nazariyalar va qonuniyatlarning mazmun – mohiyatini bilishi lozim. Shu o‘rinda inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo‘lgan barcha narsalar, masalan, erkinlik, tinchlik, adolat, ijtimoiy tenglik, ma’rifat, haqiqat, yaxshilik, go‘zallik, moddiy va ma’naviy boyliklar, an’ana, urf-odat va boshqalar ham qadriyatlar hisoblanishini aytib o‘tish darkor. Muayyan bir elat, millat, xalqning hayoti, turmush tarzi, tili, madaniyati, ma’naviyati, urf-odat va an’analari, o‘tmishi va kelajagi bilan bog‘liq qadriyatlar milliy qadriyatlardir. Inson, uning faoliyati, turmush tarzi, e’tiqodi, umr ma’nosi, odobi, go‘zalligi bilan bog‘liq qadriyatlar shaxsiy qadriyatlardir. Qadriyatlar komil insonni tarbiyalashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Ma’lumki, milliy qadriyatlar har bir millatning fazilatlarini va tarixiy taraqqiyotini ko‘rsatib beruvchi mezon hisoblanadi. Mana shunday mezon asosida o‘quvchilarga ta’lim berish, o‘zimizgagina xos bo‘lgan qadriyatlar an’anasi bilan tarbiyalash muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. O‘quvchilarning o‘zini-o‘zi tarbiyalashida esa umumbashariy va milliy qadriyatlardan ta’sirchan vosita sifatida foydalanish alohida ahamiyatga ega. O‘quvchilarni halollik, poklik, vatan manfaatlari yo‘lida fidoyilik ko‘rsatish ruhida tarbiyalashda, ularga o‘zliklarini anglatish va o‘zlarini-o‘zlari tarbiyalash ko‘nikmalarini singdirishda milliy, qadriyatlar muhim o‘rin tutadi. Bugungi kun o‘quvchilarini

atrofdagi qamrab olgan gadjetlar olami har tomondan yangi axborotlar bilan ta'minlab turgan bir vaqtda ma'naviyat, qadriyat haqida fikr yuritish o'quvchilarni biroz zeriktirishi mumkin. Bu jarayonda bo'lajak pedagoglar har bir muhim axborotni berish jarayonida ularni o'tmish qadriyatlari bilan tanishtirib borishga erishishlari lozim. Oddiygina to'g'riso'zlik, qat'iyatlilik, mas'uliyat tushunchalarining lug'aviy ma'nosini anglatishning o'ziyoq ba'zi yoshlar e'tiborini tortishi mumkin. Lekin bunday natijaga to'g'ridan to'g'ri erishish qiyin.

Dars jarayonlarida o'quvchilarni mavzular doirasida kundalik hayot bilan bog'liq voqea-xodisalarga e'tiborini orttirishga harakat qilish, atrofdagi inson qadri bilan bog'liq masalalar o'quvchilarni diqqat-e'tiborini tortishi mumkin. Ko'p holatlarda mardlik, to'g'riso'zlik, ishonch, mas'uliyat haqida gapiramiz, ularga mazmunini anglatishimiz bilan bir qatorda unga amal qilmasligimiz o'quvchilarni dunyoqarashlarini o'zgarishiga sabab bo'ladi. Hozirgi davrda yoshlarni oila va unda saqlanib kelayotgan azaliy qadriyatlar ta'sirida axloqan tarbiyalash muammosi ham mavjud. Sharqning buyuk mutafakkirlari Ahmad al-Farg'oniy, Mahmud –az –Zamaxshariy, Abu Nasr al Farobiy, Abu Bakr Muhammad ibn Al Abbos Al Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino kabi o'nlab allomalar qarashlarida bola tarbiyasida eng muhim ijtimoiy omil sifatida oila, ota-onalarning dunyoqarashlari, tarbiya uslublari va bunda jamiyat e'tirof etgan normalarning oila qadriyatlariga muvofiqligi tamoyili o'z ifodasini topgan. Dunyoga dong'i ketgan qomusiy olimlarning asarlarida berilgan fikrlar zamirida ham insonning tabiat, atrof-muhit jamiyat va inson faoliyati bilan bog'liq voqea hodisalarning rivojlanib borishida qadriyatli yondashuv mohiyatiga e'tibor qaratilgan. A.Navoiy asarlarida sadoqat, to'g'riso'zlik, ishonchni suiste'mol qilmaslik va vafo tuyg'ularini tarannum etilgan bo'lsa, Zahiriddin Muhammad Bobur o'z asarlarida Vatan sog'inchi, mas'uliyat, maqsad sari olg'a intilish kabi tushunchalarni ilgari surgan. Shuningdek, buyuk sarkarda Amir Temurning ma'naviy merosidan bizgacha yetib kelgan "Temur tuzuklari" asarining tub zamirini anglagan har bir voyaga yetayotgan o'quvchi shaxsi uchun ham pedagogik ham psixologik tomondan fikrlar, tarbiyaga yo'naltirilgan g'oyalar va albatta bevosita sarkardaning o'z boshidan o'tkazgan voqealarning tarbiyaviy ahamiyati yoshlarning ma'naviyat va qadriyatni anglash haqidagi tushunchalarini shakllantirish va rivojlanishga juda katta ta'sir qiladi. Yosh avlodga esa yuqoridagi qadriyatlarni anglatish pedagogning mahoratiga bog'liq.

Tahlil va natijalar. O'zbekiston kelajagi bo'lmish yosh avlodni qadriyatli yondashuv asosida tarbiyalash haqidagi qimmatli manbalar Al Xorazmiy, Abu

Ali Ibn Sino kabi bobolarimizdan qolgan meros asarlarda ham o'z aksini topgan. Abu Ali ibn Sinoning fikricha kishilik jamiyati, muayyan bir mamlakat va xalqni idora qilish, oilaviy munosabatlarni tartibga solish, shaxsning o'z-o'ziga munosabatini ifodalovchi amaliy bilimlar ma'naviyat, odob-axloq haqidagi bilimlardir. Ibn Sino insonlar hamisha o'zini yomon nuqsonlardan ongli ravishda tiyib yurishi kerak deb ta'kidlaydi va bunday salbiy illatlarni alohida ko'rsatib o'tadi: ochko'zlik, zulmkorlik, aldov, rashk, o'ch olish, tuhmat qilish kabilar. Allomaning bu ta'limoti o'quvchilarning o'zini-o'zi tarbiyalashida muhim pedagogik ahamiyatga ega.

Xulosa va takliflar. Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, mutafakkirlarning asarlarida yoshlar tarbiyasiga e'tibor qaratish ular vositasida o'quvchilarning ob'ektiv dunyoqarashlarini shakllantirish o'ziga xos ahamiyat kasb etishi ta'kidlangan. Zero, uzluksiz pedagogik jarayonning asosini odob, ezgulik, rostgo'ylik, ishonch, hurmat ko'rsatish ma'naviy-axloqiy tarbiya tashkil etadi. Umumiy holatda, pedagogik jarayonning muhim xususiyatlaridan yana biri o'quvchilar egallaydigan bilim, ko'nikma va malakalar, nazariy bilim va tushunchalar, qoidalar tizimi o'quv jarayoni faoliyatining asosini tashkil etadi. Shunday ekan, ta'lim bosqichining qaysi qismida bo'lmasin, ta'lim shakllarining turlaridan qat'iy nazar, o'quvchilarning ta'lim-tarbiya masalalariga e'tibor qaratish, ularni tarbiyalash qadriyatli munosabatni tashkil etishi va qadriyatli yondashuvdan foydalanishga e'tibor qaratishi, bu bevosita ulardagi ob'ektiv dunyoqarashni shakllanishi va rivojlanishiga asosi bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni.//
2. X.I.Ibraimov, M.Quronov. Umumiy pedagogika (darslik). –T., “Shaffof”, 2023.
3. G'oziev E. Psixologiya/ Yosh psixologiyasi: -T.: O'qituvchi, 1994. –B.178.
4. Ibragimov, X., and Abdullayeva Sh. "Pedagogika nazariyasi (darslik)." T.: Fan va texnologiya 288 (2008).
5. Nazarov Q. Qadriyatlar falsafasi (Aksiologiya). -T.: O'zbekiston faylasuflar Milliy jamiyati, 2004. –B.53.
6. “Boshlang'ich sinf o'quvchilarida klasterli yondashuv asosida amaliy ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish” Ernazarova M.J. “Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў” Илимий-методикалык журнал